de groene ruimte

Herstructurering Papendal
Ecologische begeleiding
-
Nieuwbouw Vitesse

Colofon

Titel	Herstructurering Papendal, Ecologische begeleiding - Nieuwbouw Vitesse
Projectnummer	09075H
Opdrachtgever	NOC*NSF Postbus 302 6800 AH Arnhem
Datum	18 oktober 2011
Status rapport	Definitief
Bestand	09075H - eind1.wpd
Opdrachtnemer	De Groene Ruimte BV Postbus 400 6700 AK Wageningen tel. 0317-423969 fax 0317-418758 dgr@dgr.nl www.dgr.nl
Handtekening voor akkoord directie	Naam : ir. P.A.W.M. Raaijmakers Handtekening:
Auteursrecht	De auteursrechten van dit rapport rusten bij zowel opdrachtgever als opdrachtnemer, tenzij schriftelijk anders is/wordt overeengekomen. Alleen degenen bij wie het auteursrecht rust zijn gerechtigd het rapport voor eigen gebruik te vermenigvuldigen, te verspreiden of toe te passen, alsook om het ter informatie aan derden openbaar te maken tegen onderling (= zij bij wie het auteursrecht rust) overeengekomen voorwaarden (kosten, citeren, gebruiken, wijzigen etc).
Aansprakelijkheid	Raadpleging van en eventuele verdere handelingen met/op basis van het door De Groene Ruimte BV geleverde product vallen buiten elke verantwoordelijkheid van opdrachtgever en/of De Groene Ruimte BV.

INHOUD

1. INLEIDING 5

2. HAZELWORM 7
   2.1. Aanleiding 7
   2.2. Werkwijze 7
   2.3. Resultaten 9
   2.4. Conclusies en aanbevelingen 10

3. ALPENWATERSALAMANDER 11
   3.1. Aanleiding 11
   3.2. Werkwijze 11
   3.3. Resultaten 12
   3.4. Conclusies en aanbevelingen 12

4. BOMENCHECK 13
   4.1. Aanleiding 13
   4.2. Werkwijze 13
   4.3. Resultaten 13
   4.4. Conclusies en aanbevelingen 14

BRONNEN 15

KAARTEN

Kaart 1. Waarnemingen Hazelworm (inclusief locatie platen)
Kaart 2. Waarnemingen overige diersoorten
Kaart 3. Werkzaamheden in relatie tot de Alpenwatersalamander

1. INLEIDING

Momenteel wordt Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem herontwikkeld. Eén van de onderdelen hiervan is de verhuizing van het clubgebouw van Vitesse van het zuiden (De Slenk) naar het westen van Papendal en de herstructurering van de daar gelegen sportvelden. Deze velden en gebouwen zullen samen het Trainings- en Opleidingscentrum van Vitesse gaan vormen. Om de huidige velden bij de nieuwbouwlocatie ligt een houtwal. De bomen in de houtwal worden bij de herinrichting deels gekapt. Elders op Papendal zullen nieuwe bomen worden aangeplant. De herinrichtingswerkzaamheden zijn opgenomen in het masterplan Nationaal Sportcentrum Papendal (2005). Voor de werkzaamheden is een ontheffing inzake de Flora- en faunawet d.d. 1 december 2010 (nr. FF/75C/2010/0293.toek.jdj) verleend, met bijbehorend activiteitenplan (DGR, 2010a).

Voorliggende rapportage beschrijft de resultaten van de ecologische begeleiding op de locatie 'nieuwbouw Vitesse' tussen juli en half oktober 2011. In dit rapport zijn ter illustratie en toelichting enkele foto's en kaarten opgenomen, opdat een zo compleet mogelijk beeld wordt verkregen van het plangebied en de ingreep.

Allereerst wordt in hoofdstuk 2 de inventarisatie van Hazelworm in de houtwal en de daaropvolgende verplaatsing van Hazelwormen naar de omgeving van De Slenk beschreven. Tijdens de inventarisatie van Hazelworm is een Alpenwatersalamander aangetroffen; hoe hiermee is omgegaan staat beschreven in hoofdstuk 3. Tot slot staan in hoofdstuk 4 de resultaten van de bomencheck beschreven.

2. HAZELWORM

2.1. Aanleiding

Voor de aanleg van de parkeerplaats behorende bij de nieuwbouw Vitesse dient een gedeelte van de houtwal rond de huidige sportvelden te worden heringericht. Tijdens het veldonderzoek (DGR, 1020b) is vastgesteld dat de bosbodem van de houtwallen zeer geschikt is voor Hazelworm en dat ondanks het feit dat de soort niet is aangetroffen, toch wordt aangenomen dat de Hazelworm hier zeker voorkomt. Vaste leefgebieden van Hazelworm zijn middels de Flora- en faunawet streng beschermd. Voor het verstoren van leefgebied van Hazelworm is door Dienst Regelingen een ontheffing verleend (FF/75C/2010/0293.toek.jdj). Door het nemen van de juiste maatregelen kunnen negatieve effecten van de werkzaamheden op (het leefgebied van) Hazelworm tot een minimum worden beperkt. Afhankelijk van de aan-/afwezigheid van Hazelworm, kunnen de juiste vervolgstappen worden vastgesteld.

2.2. Werkwijze

Inventarisatie

Om uitsluitsel te krijgen over de aan- of afwezigheid van Hazelworm in het plangebied, zijn op 5 juli 2011 vijftig platen uitgelegd in het noorden, westen en zuiden van de houtwal (zie kaart 1). Er zijn metalen golfplaten van ca. 0,5 m^2 uitgelegd, die door reptielen als schuilmogelijkheid worden gebruikt.
De platen zijn op 19 juli 2011 gecontroleerd. Tijdens de controle is een volwassen Hazelworm waargenomen (de Hazelworm is direct overgezet naar een veldje ten oosten van De Slenk).

Metalen golfplaat

Bepalen populatiegrootte

Met behulp van bronnenonderzoek is de populatiegrootte in het plangebied geschat. Uit bronnen is gebleken dat in een optimaal habitat op 1,3 kilometer afstand van het plangebied (aan de westelijke zijde van de A50) één dier per 100 m^2 is weggevangen (Van Kessel *et al.*, 2011). Omgerekend voor de houtwal rond de sportvelden betekent dit dat, als het optimaal habitat zou betreffen, 33 dieren weggevangen kunnen worden. Aangezien het habitat in de houtwal niet optimaal is, wordt er vanuit gegaan dat in de houtwal 15-20 dieren kunnen leven.
Omdat het onderzoeksgebied wordt ingesloten door asfaltwegen, wordt de aanwezigheid van Hazelworm beschouwd als een semi-gesloten populatie. Hazelwormen zullen de asfaltwegen niet (frequent) oversteken.

Verplaatsen

Er heeft een verplaatsingsactie plaatsgevonden in de houtwal rond het sportveld, met name in het noord-westelijke deel van de houtwal. De weersomstandigheden tijdens de elf veldbezoeken staan weergegeven in onderstaande tabel. De veldbezoeken zijn tijdens voor Hazelworm optimale weersomstandigheden gebracht. Het veldwerk is uitgevoerd door ervaren ecologen van De Groene Ruimte[1)]. Alle tijdens de inventarisatie gevangen dieren zijn direct overgezet naar een veldje ten oosten van De Slenk. Dit terrein is geselecteerd aangezien er momenteel op dit terrein geen werkzaamheden staan gepland en in de toekomst De Slenk volledig zal worden teruggegeven aan de natuur.

Op 3 augustus 2011 waren plaat 48-50 verdwenen. De overige platen in het zuidelijke deel (36-47) zijn verwijderd, aangezien hier na vijf bezoeken nog geen Hazelwormen zijn aangetroffen. Deze platen zijn op 17 augustus 2011 uitgelegd in de noordelijke helft van de houtwal, om daar de vanginspanning te verhogen.

Weersomstandigheden tijdens de verplaatsing van Hazelwormen

Datum	Tijd	Bewolking	Temperatuur	Windkracht
19 juli 2011	10.30 - 11.50	Onbewolkt	19	2
21 juli 2011	10.00 - 10.30	Half bewolkt	18	2
27 juli 2011	8.00 - 9.30	Half bewolkt	20	2
3 augustus 2011	9.00 - 10.10	Half bewolkt	21	2
17 augustus 2011	9.15 - 10.30	Licht bewolkt	20	2
19 augustus 2011	9.15 - 10.00	Zwaar bewolkt	19	2
25 augustus 2011	9.00 - 10.00	Licht bewolkt	18	2
31 augustus 2011	11.00 - 12.15	Half bewolkt	18	2
2 september 2011	9.45 - 10.45	Half bewolkt	24	2
6 september 2011	10.00 - 10.45	Half bewolkt	16	4
14 september 2011	9.15 - 11.30	Half bewolkt	17	2

Op 6 oktober 2011 is de bovenste bosbodem ter hoogte van de toekomstige parkeerplaats behorende bij de nieuwbouw Vitesse weggeschraapt (voor toelichting zie hoofdstuk 3). Deze werkzaamheden zijn uitgevoerd onder begeleiding van een deskundig ecoloog[2)]. Eventueel aanwezige dieren, waaronder Hazelworm, zijn weggevangen en uitgezet op een veldje ten oosten van De Slenk. Op de locaties waar de bosbodem is weggeschraapt is de houtwal niet meer geschikt als leefgebied voor de Hazelworm.

---

1) Dhr. ir. R. Noordhuis en mw. J. Snellenberg, MSc.

2) Dhr. ir. R. Noordhuis

2.3. Resultaten

Hazelworm

In totaal zijn tijdens elf plaatcontroles veertien Hazelwormen gevangen (zie tabel volgende pagina) en verplaatst naar het veldje ten oosten van De Slenk.
Elf Hazelwormen zijn gevangen met behulp van de metalen golfplaten en drie Hazelwormen zijn gevangen tijdens het afschuiven van de bovenste bosbodem ter hoogte van de toekomstige parkeerplaats.

De Hazelwormen zijn gevangen in het noordelijke en noordwestelijke deel van de houtwal. Er zijn geen Hazelwormen gevangen in het zuidelijke deel.

Er zijn 3 adulte Hazelwormen verplaatst en 11 juvenielen. Tweemaal is een Hazelworm waargenomen, die niet is verplaatst. Beide keren betrof het een juveniel exemplaar.

Gevangen Hazelwormen

Uitzetlocatie veldje ten oosten van De Slenk

Overige waarnemingen

Tijdens de verplaatsingsactie zijn zeer veel Konijnen en holen van Konijnen aangetroffen. Ook is onder plaat 11 een Rosse woelmuis gezien. Onder plaat 37N is een Gewone bosspitsmuis waargenomen. De genoemde soorten staan vermeld op tabel 1 van de Flora- en faunawet. Onder plaat 27 is een Alpenwatersalamander waargenomen. In het zuid-westen van de houtwal zijn sporen van Eekhoorn aangetroffen. Alpenwatersalamander en Eekhoorn staan vermeld op tabel 2 van de Flora- en faunawet.

Overzicht waargenomen (*en verplaatste*) Hazelwormen

Datum	Plaatnummer	Leeftijd	Geslacht
19 juli 2011	*15*	*adult*	*vrouw*
21 juli 2011	*2*	*2e jaar*	*juveniel*
21 juli 2011	*7*	*adult*	*man*
27 juli 2011	*15*	*2e jaar*	*juveniel*
17 augustus 2011	*14*	*2e jaar*	*juveniel*
17 augustus 2011	*20*	*2e jaar*	*juveniel*
17 augustus 2011	*20*	*2e jaar*	*juveniel*
31 augustus 2011	*47N*	*2e jaar*	*juveniel*
31 augustus 2011	*26*	*3e jaar*	*juveniel*
2 september 2011	45	2e jaar	juveniel
2 september 2011	*9*	*subadult*	*man*
6 september 2011	*37*	*adult*	*vrouw*
6 oktober 2011	*- (buiten plaat)*	*2e jaar*	*juveniel*
6 oktober 2011	*- (buiten plaat)*	*2e jaar*	*juveniel*
6 oktober 2011	*- (buiten plaat)*	*2e jaar*	*juveniel*
6 oktober 2011	- (buiten plaat)	2e jaar	juveniel

2.4. Conclusies en aanbevelingen

- Er is in de houtwal op de locatie nieuwbouw Vitesse een populatie Hazelwormen vastgesteld. In totaal zijn veertien Hazelwormen, waaronder drie adulten, verplaatst naar het veldje ten oosten van De Slenk. Verwacht wordt dat hiermee (bijna) de gehele populatie die aanwezig was op de locatie nieuwbouw Vitesse is verplaatst.
- Nadat de verplaatsingsactie is beëindigd, is het gedeelte van het plangebied ten behoeve van de toekomstige parkeerplaats ongeschikt gemaakt voor Hazelworm. Werkzaamheden ten behoeve van de aanleg van de parkeerplaats en het herprojecteren van het sportveld kunnen worden uitgevoerd, zonder dat negatieve effecten zijn te verwachten op de populatie van Hazelworm op Papendal.
- Tijdens de verplaatsingsactie van Hazelworm is Alpenwatersalamander waargenomen (zie kaart 2). Deze soort staat vermeld op tabel 2 van de Flora- en faunawet. De consequenties die hieruit volgen, staan beschreven in hoofdstuk 3.
- Overige waargenomen beschermde diersoorten zijn Konijn, Rosse woelmuis en Gewone bosspitsmuis (zie kaart 2). De genoemde soorten staan vermeld op tabel 1 van de Flora- en faunawet. Voor het verstoren van deze soorten geldt een automatische vrijstelling. Wel is de wettelijke zorgplicht van toepassing. Geadviseerd wordt om de werkzaamheden uit te voeren buiten de voortplantingsperiode van Konijn (januari-augustus). Om verstoring van Konijn tot een minimum te beperken, kan bijvoorbeeld in één richting worden gewerkt, zodat de dieren voldoende tijd hebben om een veilig heenkomen te zoeken. Ook kunnen holen op kleinschalige wijze worden ontmanteld.

3. ALPENWATERSALAMANDER

3.1. Aanleiding

Voor de aanleg van de parkeerplaats behorende bij de nieuwbouw Vitesse dient een gedeelte van de houtwal rond de huidige sportvelden te worden heringericht. Op 6 september 2011 is in het onderzoeksgebied, onder een metalen golfplaat, een Alpenwatersalamander waargenomen (zie kaart 2). Alpenwatersalamander is middels de Flora- en faunawet beschermd (staat vermeld op tabel 2). Ondanks dat de soort volgens de verspreidingsgegevens niet in de omgeving voorkomt, is bekend dat de soort soms voorkomt als regionale exoot (Spitzen *et al*., 2007).

Alpenwatersalamander

Alpenwatersalamanders verblijven in de zomer in poelen en zoeken in de winter een plek in de bosbodem om te overwinteren. Het is bekend dat (Alpenwater-)salamanders soms onder metalen golfplaten verblijven als ze op zoek zijn naar een winterverblijfplaats. Het noorden en westen van de houtwal rond de sportvelden is in principe geschikt overwinteringshabitat. Het zuidelijke deel is ongeschikt als overwinteringshabitat door gebrek aan geschikte onderbegroeiing.
Alpenwatersalamander werd niet in de houtwal verwacht, aangezien de dichtstbijzijnde mogelijke voortplantingspoel op 1,5 kilometer afstand ligt en er dichterbij die poel ook geschikt overwinteringshabitat is. Het aantreffen van het individu in de houtwal betekent dat Alpenwatersalamander toch de houtwal gebruikt als overwinteringsgebied. Daarom zijn maatregelen noodzakelijk die verstoring van Alpenwatersalamander voorkomen.

3.2. Werkwijze

Om te voorkomen dat Alpenwatersalamander gaat overwinteren in de bosbodem op de locatie van de toekomstige parkeerplaats behorende bij de nieuwbouw Vitesse, is op 6 oktober 2011 de bosbodem in het noorden van de houtwal ongeschikt gemaakt (zie kaart 3). Dit is gedaan door op kleinschalige wijze de bovenste (strooisel-)laag van geschikte overwinterlocaties weg te schrapen met behulp van een kleine kraan. Het weggeschraapte materiaal is uitgespreid op een geschikte locatie op Papendal. De werkzaamheden zijn uitgevoerd onder begeleiding van een deskundig ecoloog[3)].

---

3) Dhr. ir. R. Noordhuis

3.3. Resultaten

Alpenwatersalamander
Tijdens de werkzaamheden zijn geen Alpenwatersalamanders aangetroffen. Het weggeschraapte materiaal is uitgespreid op het terrein van de voormalige kapschuur in het westen van Papendal. Eventueel aanwezige dieren hebben op deze wijze alsnog een veilig heenkomen kunnen vinden. Er zijn voldoende overwinteringsmogelijkheden in (de buurt van) de voormalige kapschuur. In het voorjaar kunnen de dieren vanaf deze locatie de voortplantingspoel bereiken.

Afgraven bovenste (strooisel-)laag

Overige waarnemingen
Er zijn vier Hazelwormen waargenomen, waarvan er drie zijn verplaatst naar het veldje ten oosten van De Slenk (zie kaart 1 en hoofdstuk 2).

3.4. Conclusies en aanbevelingen

- Er zijn tijdens de werkzaamheden geen waarnemingen gedaan van Alpenwatersalamander. Eventueel aanwezige dieren kunnen, doordat het materiaal is uitgespreid op een geschikte locatie, een overwinteringslocatie zoeken in de omgeving.
- Door het afschrapen van de bosbodem is het gebied in het noorden ter hoogte van de toekomstige parkeerplaats ongeschikt gemaakt voor overwintering van Alpenwatersalamander.
- Het gebied van de toekomstige parkeerplaats van Vitesse maakt onderdeel uit van een houtwal rond de huidige sportvelden op de locatie nieuwbouw Vitesse. Deze houtwal biedt, met name aan de westelijke zijde, overwinteringsmogelijkheden voor Alpenwatersalamander. Om verstoring van Alpenwatersalamander op deze locaties te voorkomen, dienen de werkzaamheden uitgevoerd te worden buiten de overwinteringsperiode en dienen specifieke maatregelen (afhankelijk van het seizoen en de werkzaamheden) te worden genomen.

4. BOMENCHECK

4.1. Aanleiding

Voor de aanleg van de parkeerplaats behorende bij de nieuwbouw Vitesse dient een gedeelte van de bomen in de houtwal rond de huidige sportvelden te worden gekapt. NOC*NSF heeft het voornemen om deze bomen in november 2011 te kappen. Om te voorkomen dat door de werkzaamheden broedgevallen en (nesten van) Eekhoorn worden verstoord, is in oktober 2011 een bomencheck uitgevoerd.

4.2. Werkwijze

Het veldbezoek heeft plaatsgevonden op 4 oktober 2011 tussen 12.00u en 13.45u. Het was een bewolkte dag, de windkracht was 2 en de temperatuur was ca. 19°C. Tijdens het veldbezoek zijn alle bomen in de houtwal ter hoogte van de toekomstige parkeerplaats van de nieuwbouw Vitesse gecontroleerd. Er is gericht gezocht naar (jaarrond beschermde) vogelnesten en sporen van Eekhoorn, maar er zijn geen gerichte inventarisaties uitgevoerd (met vallen en dergelijke). Het veldwerk is uitgevoerd door een ervaren ecoloog van De Groene Ruimte[4)].

4.3. Resultaten

Jaarrond beschermde nesten

Tijdens het veldbezoek zijn geen broedgevallen of jaarrond beschermde nesten van vogels aangetroffen. Wel is er een oud nest van Zwarte kraai aangetroffen (zie kaart 2), maar deze was ten tijde van het veldbezoek niet meer in gebruik.

Eekhoorn

Er zijn geen sporen (of nesten) van Eekhoorn aangetroffen. Omdat in juli 2011 sporen van Eekhoorn zijn aangetroffen (zie hoofdstuk 2), wordt aangenomen dat het gebied waarschijnlijk sporadisch wordt bezocht door Eekhoorn, maar dat er geen vaste verblijfplaatsen aanwezig zijn in de bomen ter hoogte van de toekomstige parkeerplaats.

Overige waarnemingen

Er zijn zeer veel Konijnen en bewoonde Konijnenholen aangetroffen in het gebied. Konijn staat vermeld op tabel 1 van de FF-wet. Bij één van de holen zijn sporen van Vos of marter aangetroffen. Waarschijnlijk foerageert dit dier af en toe in de houtwal, maar maakt de houtwal geen essentieel onderdeel uit van het foerageergebied.

---

4) Dhr. ir. R. Noordhuis

4.4. Conclusies en aanbevelingen

- Tijdens het veldbezoek zijn geen broedgevallen of jaarrond beschermde nesten of sporen van Eekhoorn aangetroffen. De bomen kunnen, voordat zich nieuwe broedgevallen voordoen, worden gekapt. Indien de bomen pas in het volgende broedseizoen worden gekapt (na januari 2012), dient er een nieuwe bomencheck te worden uitgevoerd.
- Bij de kap van de houtwal dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van Konijnen. Konijn is een licht beschermde soort. Voor het verstoren van de soort geldt een automatische ontheffing. Wel is de wettelijke zorgplicht van toepassing. Geadviseerd wordt om de werkzaamheden uit te voeren buiten de voortplantingsperiode van Konijn (januari-augustus). Om verstoring van Konijn tot een minimum te beperken, kan bijvoorbeeld in één richting worden gewerkt, zodat de dieren voldoende tijd hebben om een veilig heenkomen te zoeken. Ook kunnen holen op kleinschalige wijze worden ontmanteld.

BRONNEN

Literatuur

De Groene Ruimte, 2010. *Ontheffingsaanvraag Art. 75 FF-wet revitalisering Nationaal Sport Centrum Papendal.* De Groene Ruimte, Wageningen.

De Groene Ruimte, 2010. *Beschermde soorten (exclusief vogels) Flora- en faunawet Papendal - Veldonderzoek 2008*. De Groene Ruimte, Wageningen.

Van Kessel, N., Crombaghs, B., Beekman, J., 2011. *Compensatie voor leefgebied en verplaatsing van een populatie hazelwormen.* - RAVON 40 13 (2) p:32-37

Lange, R., Twisk, P., Van Winden, A., Van Diepenbeek, A., 1994. *Zoogdieren van West-Europa* - KNNV uitgeverij, Utrecht.

NOC*NSF, 2005. *Masterplan Nationaal Sportcentrum Papendal* - NOC*NSF, Arnhem

Spitzen - van der Sluijs, A.M., G.W. Willink, R. Creemers, F.G.W.A. Ottburg, R.J. de Boer, P.M.L. Pfaff, W.W. de Wild, D.J. Stronks, R.J.H. Schröder, M.T. de Vos, D.M. Soes, P. Frigge & R.P.J.H. Struijk, 2007. *Atlas reptielen en amfibieën in Gelderland. 1985 - 2005.* Stichting RAVON, Nijmegen.

Stumpel, T., Strijbosch, H., 2007. *Veldgids amfibieën en reptielen.* - KNNV uitgeverij, Utrecht.

Internet

RAVON (http://www.ravon.nl)
Waarneming.nl (http://waarneming.nl)

Kaarten

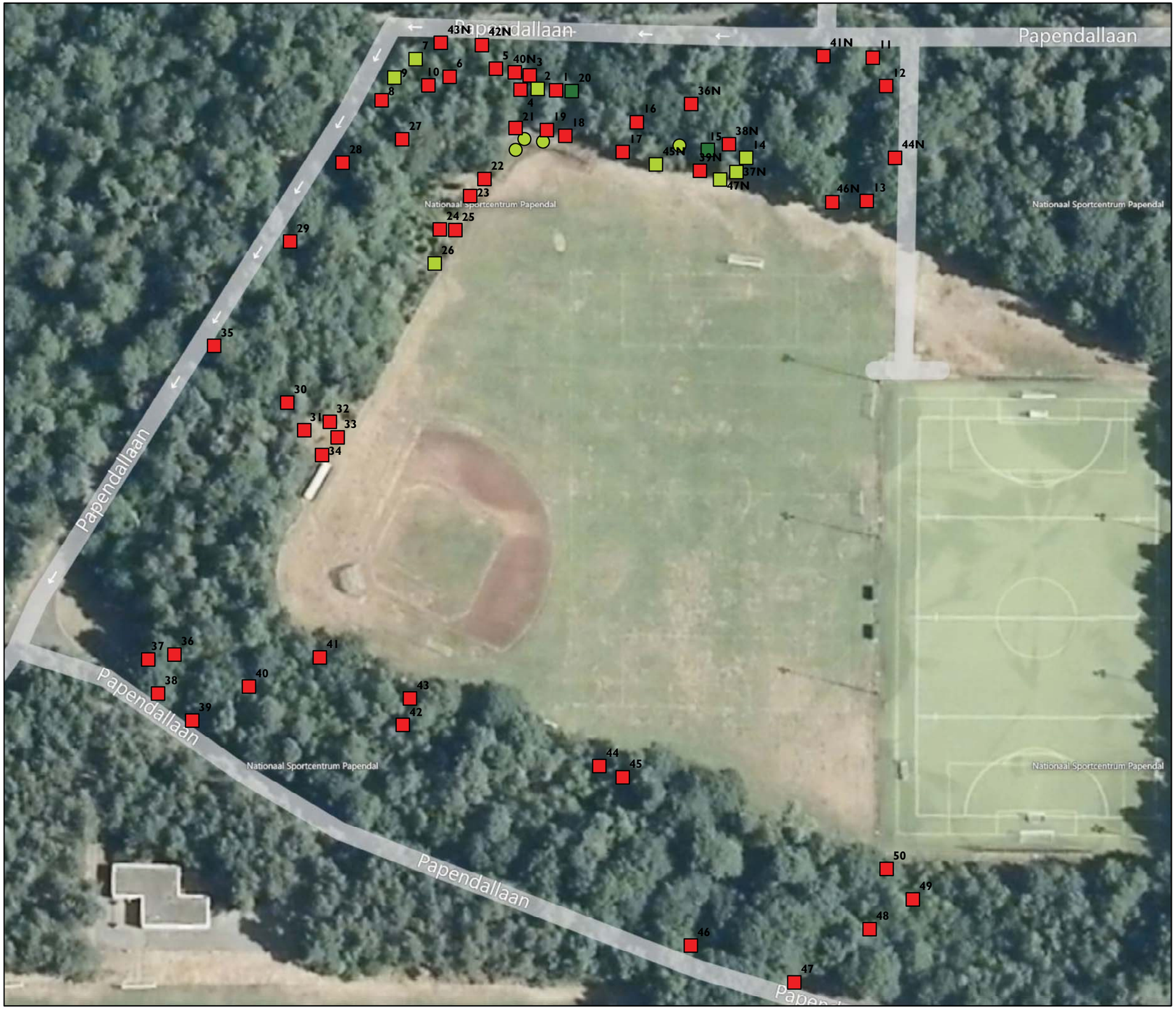

Legenda

Aantal Hazelwormen

- 0
- 1
- 1 (buiten plaat)
- 2

NB. Labels zijn plaatnummers. Plaat 36 t/m 47 zijn in de loop van het project verplaatst (nieuwe locatie is gemarkeerd met 'N').

Onderwerp: **Kaart 1. Waarnemingen Hazelworm (inclusief locaties platen).**		de groene ruimte
Project: Ecologische begeleiding nieuwbouw Vitesse	Datum:	18 oktober 2011
	Projectnr.:	09075H
Opdrachtgever: NOC*NSF, Arnhem	Getekend:	J. Snellenberg
	Status:	Definitief
Schaal: 0 10 20 30 40 50 60 m		N

Legenda

Tabel 2 (FF-wet)

- Alpenwatersalamander
- Eekhoorn (sporen)

Tabel 1 (FF-wet)

- Gewone bosspitsmuis
- Rosse woelmuis
- Konijn (leefgebied)

Vogels

- Zwarte kraai (oud nest)

Onderwerp: **Kaart 2. Waarnemingen overige dier-soorten.**	de groene ruimte	
Project: Ecologische begeleiding nieuwbouw Vitesse	Datum:	18 oktober 2011
	Projectnr.:	09075H
Opdrachtgever: NOC*NSF, Arnhem	Getekend:	J. Snellenberg
	Status:	Definitief
Schaal: 0 10 20 30 40 50 60 m	N	

Kaart 3. Werkzaamheden in relatie tot de Alpenwatersalamander
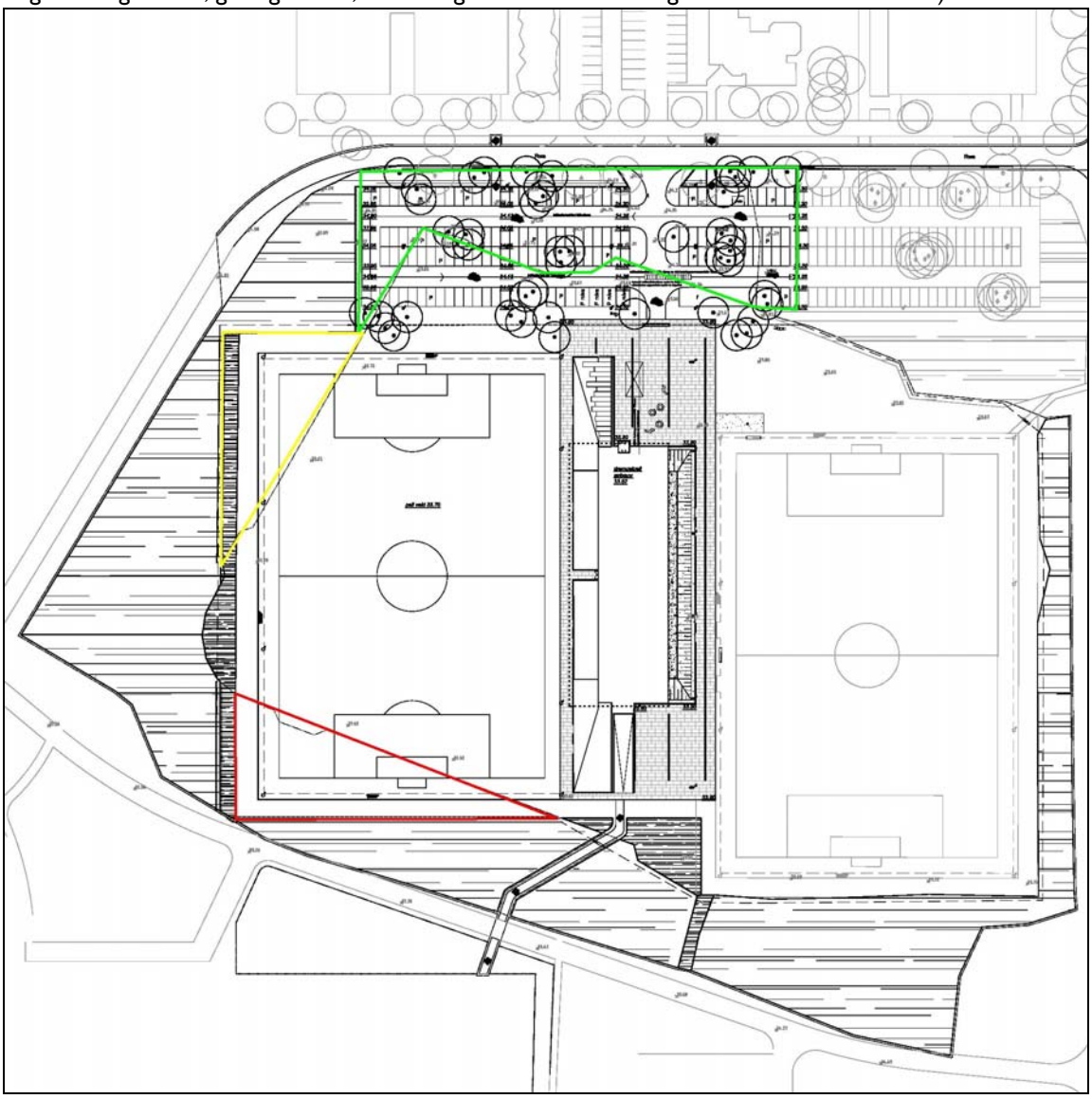
Locatie werkzaamheden inclusief aanduiding geschiktheid Alpenwatersalamander (groen: ongeschikt gemaakt; geel: geschikt; rood: ongeschikt. Bron ondergrond: Veenenbosenbosch)